

TRAGOVI ZDRAVSTVENE KULTURE U STAROME KORČULANSKOM STATUTU

THE SANITARY CONDITIONS IN THE OLD KORČULA STATUTE

Đorđe Milović*, Grozdana Milović-Karić**

SUMMARY

Korčula's Code of Statutory regulations (from 1214, 1265, 1271 and later) contained very interesting rules of sanitary conditions in Korčula of that time. To protect the spreading of plague is prohibited contact with persons from the contaminated areas; it prohibited also entry into contaminated regions and rivers. The persons from the plague-stricken places were not allowed to enter the city. As was the custom, to preserve sanitary-hygienic conditions the shoe-markers were forbidden to pollute the town with leather tanning. It was also forbidden to keep pigs in the city and to do washing in the pools. The place and time for throwing rubbish away were strictly controlled. To protect the citizens' lives and health the preparing of plant poisons was considered a felony. Capital punishment, burning at the stake, followed a case where somebody died or lost a limb as a result of plant poisoning. In a case less serious, such as fainting, the Prince metes out punishment according to his judgement of the crime. If the criminal abscondes with exile the confiscation of all his property could follow.

Key words: History of law, medieval statute, history of medicine, 13th century, Korčula, Croatia

U ovom radu riječ je o propisima staroga Korčulanskog statuta iz 1265. (za neke se dijelove smatra da potječu čak iz 1214.), 1271. i poslije, vjerojatno do 1432. godine, te reformacija (sadržanih u 200 glava) koje zapravo predstavljaju statutarne izmjene. Sve te tekstove, u originalu (latinski tekstovi)

---

* Umirovljeni profesor pravne povijesti Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci.

** Diplomirana pravica, Rijeka

Adresa za dopisivanje: Prof. dr. sc. Đorđe Milović, Ul. dr. Zdravka Kučića 41, 51000 Rijeka

zaštita života i zdravlja ljudi od spremanja otrova od trava (najvjerojatnije poradi kakva vračanja). Toga radi držat ćemo se upravo ovakvoga reda u izlaganju ove materije.

I. MJERE ZAŠTITE OD ŠIRENJA KUGE

Cijeneci činjenicu da je ovaj kodeks sadržavao tri odvojene odredbe posvećene ovim problemima, dalo bi se sa sigurnošću zaključiti da je opasnost od širenja kuge u tim vremenima bila osjetno prisutna i da je statutodavca držala na oprezu navodeći ga da propiše i konkretne mjere za zaštitu (dakako, u formi i na način koji se u to vrijeme i u tim prilikama činio oportunističkim). Radilo se o sljedećim zabranama:⁴

1. ZABRANA KONTAKTIRANJA S OSOBAMA KOJE DOLAZE IZ OKUŽENIH MJESTA

Ova se odredba nalazi čak u Statutu iz 1214. godine. Glava CVIII., koja je posvećena ovim zabranama, nosi naslov: O onima koji dolaze iz okuženih mjesta.⁵ Ovdje se zapravo radi o dvjema zabranama koje su prilično odvojene i po svojoj biti i po karakteru, kao i vrsti i mjeri kazne kojom su zapriječene. Stoga ih prikazujemo odvojeno.

Zabrana prihvaćanja kući osobe koja dolazi iz okuženih mjesta

Propis zabranjuje svim građanima i otočanima da se “ne usude” prihvatiti u kuću neku osobu koja dolazi iz okuženih mjesta ili pak iz onih mjesta “gdje hara kuga” i to pod prijetnjom novčane kazne od 50 perpera, od koje kazne polovica pripada komuni, a polovica prijavitelju.⁶ Ako bi se našla neka osoba da u njihovu korist uputi (ili “dade uputiti”) neki zahtjev komunalnoj vlasti,⁷ kažnjava se s 25 perpera novčane kazne u korist komune.

Zabrana kupnje odjeće od onih koji dolaze iz okuženih mjesta

Istim propisom zabranjuje se kupnja bilo kakve odjeće od osoba koje dolaze iz okuženih mjesta i to pod prijetnjom kazne “da bude proganjan i izgnan na prisilan boravak s otoka na dva mjeseca”. Držimo da je ova

⁴ Samo je prva od njih bila propisana Statutom, a sljedeće dvije Reformacijama.

⁵ Budući da je Cvitanić u spomenutoj knjizi pored latinskih tekstova dao i njihov, u svakom pogledu, izvrstan prijevod na hrvatski jezik, mi ćemo u bilješkama uvijek upućivati na tekstove iz prijevoda radi lakše orijentacije šireg kruga čitatelja kojima, naravno, ostaje lako dostupno da u istoj knjizi provode eventualne usporedbe s izvornim latinskim tekstovima.

⁶ Dakle, princip: *quilibet accusare possit*. Trag vodi do rimskih popularnih tužbi (*actiones populares*).

⁷ To će reći: da se na neki način za njih zauzme.

“kazna izгона” u trajanju od svega dva mjeseca imala istovremeno i neke elemente svojevrsne karantene (udaljavanje samo na određeno vrijeme za koje se moglo pokazati je li se dotična osoba zarazila).⁸

2. ZABRANA ULASKA U OKUŽENE RIJEKE

Propis koji se na ovo odnosi nosi naslov: O zabrani odlaženja na okužene rijeke. Propisom se zabranjuje “da se nijedan Korčulanin stanovnik Korčule ne usudi ili drzne ući u koju okuženu rijeku” (zabrana vrijedi za razdoblje od sredine svibnja do sredine rujna). Zabrana se odnosi na Neretvu, Bojanu i Drač.⁹ No pod istom je zabranom i odlazak u područja od Ulcinja do Valone. Za prekršioce predviđena je konfiskacija cjelokupne imovine u korist komune. Na kraju propisa još se kaže: “I ta (zabrana) neka trajno važi”, iz čega se daje zaključiti da se nije radilo ni o kakvoj privremenoj, već, naprotiv, o dugoročnoj zabrani.¹⁰

3. ZABRANA ULASKA U GRAD ZA ONE KOJI DOLAZE IZ MJESTA GDJE HARA KUGA

Propis nosi naslov: Neka se ne pripusti (u grad) onaj koji dolazi iz mjesta gdje kuga hara. Njime se određuje da se nikome tko dolazi iz mjesta gdje hara kuga ne smije dopustiti ulazak u grad, “osim onoga ili onih kome ili kojima je do sadašnjeg dana bio dopušten boravak (u gradu)”. Propis je deklarativne prirode jer za prekršioce nije (barem ne *expressis verbis*) propisana nikakva kazna.¹¹

II. UOBIČAJENE SANITARNO-HIGIJENSKE MJERE

Mjere o kojima će ovdje biti riječi nazivamo uobičajenim sanitarno-higijenskim mjerama zbog toga što slične (ili približno slične) odredbe nalazimo i u brojnim drugim starim statutima uzduž hrvatske obale. Što se pak tiče Korčulanskog statuta, radilo se o sljedećim mjerama:

1. ZABRANA ZAGAĐIVANJA SREDINE OD STRANE POSTOLARA

Propis o kojemu je riječ nosi naslov: Postolari ne smiju napraviti svoju radionicu u gradu. Njime se zabranjuje postolarima da ne smiju u gradu

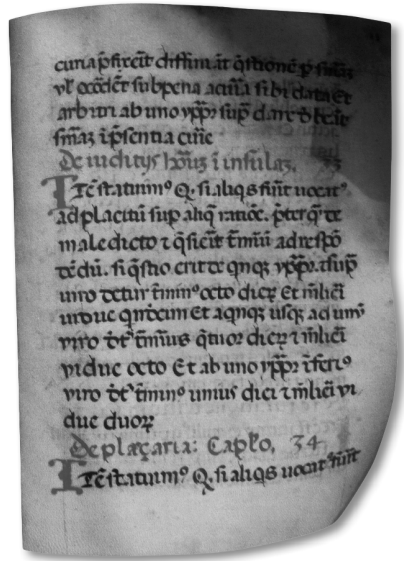
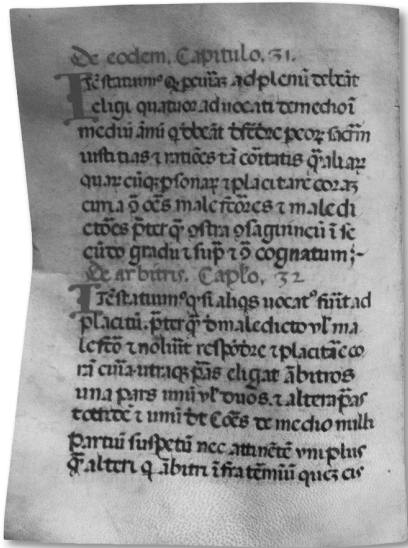
---

⁸ A. Cvitanić, *ibidem*, str. 66.

⁹ Vjerojatno se misli na područje Drača. Tako i Cvitanić, n. d., str. 114., bilješka 98.

¹⁰ Reformacije, glava XCVII. (Korčulanski statut, 114.).

¹¹ Reformacije, glava CXXXVI. (Korčulanski statut, 128.).

Najstariji rukopis Statuta Korčule iz XV. stoljeća

The oldest Korčula Statute manuscript from the 15th century

držati niti napraviti svoju (postolarsku) radionicu, niti pak dovod vode za močenje kože pod prijetnjom novčane kazne od 25 perpera. Potom se spominje da “postolari mogu napraviti kuću izvan grada”.¹² Nema sumnje da je ovaj propis trebao spriječiti zagađivanja gradske sredine koje (u većoj ili manjoj mjeri) prirodno prati rad kožara (ispiranje, štavljenje, sušenje koža).

2. ZABRANA DRŽANJA SVINJA U GRADU

Propis je naslovljen: O zabrani držanja prasaca u gradu osim od blagdana sv. Mihovila do Božića. Propisom se načelno određuje da nitko u gradu ne smije držati svinje i to pod prijetnjom novčane kazne od 5 perpera za svakog prekršitelja. Od te kazne dva dijela pripadaju komuni, a treći prijavitelju.¹³ Iznimka vrijedi za razdoblje od blagdana sv. Mihovila do Božića, kada je u gradu dopušteno držati svinje, ali i tada “... ipak bez ičije štete”. Smatramo da je zabrana držanja svinja u gradu imala i ovdje isti smisao kao i drugdje u gradovima uzduž obale u kojima je postojala statutima ova zabrana,¹⁴ a to će

¹² Reformacije, glava LIX. (Korčulanski statut, 105.).

¹³ Primjedba kao u bilješci 6.

¹⁴ Đ. Milović, *Prilozi za povijest zdravstvene kulture*, Rijeka 2005., str. 66.–66., 76.–125., 149.–178.

Statut Korčule tiskan u Veneciji 1643.

Statute of Korčula printed in Venice in 1643

reći: suzbijanje zagađivanja sredine. Valjda je statutodavac ovdje ipak popustio pred ekonomskim razlozima kada je dopustio iznimku za određeno vremensko razdoblje u godini (od sv. Mihovila do Božića).¹⁵

3. ZABRANA PRANJA U LOKVAMA

Lokve su za mnoge bile mjesta depozita za vodu. Posebno su bile dragocjene i, kao takve, nadzirane i čuvane tamo gdje nije bilo žive vode, a u tu su kategoriju svakako spadali grad i mjesta na otoku Korčuli (do kojih je tekuća voda doprla tek u najnovije vrijeme i to podmorskim cjevovodom). Stoga je sasvim logično što su statutarni propisi Korčule posvetili dužnu pažnju sprečavanju zagađivanja vode u lokvama. Propis o kojem je ovdje riječ nosi naslov: O lokvama. Njime se zabranjuje "... da se nitko ne usudi prati ni u kakvoj lokvi u selima, a osobito u lokvi Dešković u Čari, osim ako (vodu iz nje) iznese van". To pod prijetnjom kazne od 6 groša za

¹⁵ Reformacije, glava LXXIV. (Korčulanski statut, 109.).

svaki put kad se ova odredba prekrši.¹⁶ Držimo da se ovdje radilo o zabrani pranja robe u lokvama kako bi se spriječilo zagađivanje vode.

4. ODREDBA O TOME KAKO I GDJE TREBA BACATI SMEĆE

Propis o kojem je riječ nosi naslov: Gdje treba bacati smeće. Njime se svima onima koji čiste svoju kuću ili prostor ispred kuće zabranjuje da smeće bacaju “na koje javno mjesto ni njime natrpavati ga, a osobito ne luku”. Dopušta se, međutim, da se “...može to smeće baciti izvan grada iza zidina u more, to jest od novih vrata¹⁷ pa do iza komunalne promatračnice. Za prekršioce je propisana novčana kazna od 5 perpera, od koje polovica pripada komuni, a polovica prijavitelju”.¹⁸ Uz to, propisom se nalaže da se to smeće (koje je prekršitelj bacio na zabranjeno mjesto) ukloni na trošak prekršitelja. Ove odredbe su zanimljive i zbog toga što štite od zagađivanja ne samo grad, nego i luku i to s posebnim naglaskom na zaštitu luke od zagađivanja (“...a osobito ne luku...”). Od zagađivanja smećem ne štiti se, međutim, ni najneposrednija obala jer je smeće dopušteno bacati “...iza zidina u more...” pa se u tu svrhu čak i određuje za to dio obale (“...od novih vrata pa do iza komunalne promatračnice...”).¹⁹

III. ZAŠTITA ŽIVOTA I ZDRAVLJA LJUDI OD PRIPREMANJA OTROVA OD TRAVA

Propis o kojemu je ovdje riječ nosi naslov: O spremanju otrova od trava. Radi se očigledno o krivičnom propisu koji tretira opasan delikt koji za posljedicu može imati usmrćenje neke osobe, gubitak svijesti ili gubitak nekog uda. Kao počinitelj ovog delikta može se pojaviti bilo koja osoba, žena ili muškarac.²⁰ Radnja počinjenja sastoji se u pripremanju otrova od trava ili pak u počinjenju “vradžbine pomoću trava”, od čega “ljudi mogu umrijeti ili izgubiti svijest ili (koji) ud”. Kazna ovisi o posljedici. Ako je, naime, “... (netko) umro ili izgubio svijest ili neki ud od tih pripremljenih trava...”, kažnjava se smrtnom kaznom spaljivanjem. Ako li

¹⁶ Reformacije, glava LXXX. (Korčulanski statut, 110.).

¹⁷ Cvitanić citira Foretića koji smatra da su to mogla biti “vrata pokraj pristaništa”. Vidi Cvitanić, ibidem, str. 109, bilješka 78. Sličan način bacanja smeća grada Dubrovnika na određenome mjestu gradske obale bio je predviđen i drevnim propisima starog Dubrovnika. Vidjeti: Đ. Milović, n. d., str. 168.–169.

¹⁸ Primjedba kao u bilješki 6.

¹⁹ Reformacije, glava LXXV. (Korčulanski statut, 109.).

²⁰ Propis traži da je “odrastao čovjek” bez preciznijeg određivanja ovog pojma.

pak ne nastupi nijedna od spomenutih posljedica, kazna je po ocjeni kneza. Ako bi pak počinitelj ovog delikta pobjegao (propis ništa ne govori: da li u slučaju kad je navedena posljedica nastupila ili kada nije nastupila, ili pak u oba slučaja jednako), kažnjava se u odsutnosti trajnim izgonom i zapljenom cjelokupne imovine u korist komune.²¹

ZAKLJUČAK

Korčulanski stari kodeks propisa i reformacija iz 1214. i poslije, sadržavao je brojne propise upravljene na zaštitu zdravstvene kulture. U tom smjeru (radi zaštite od kuge) zabranjivao je: kontaktiranje s osobama iz okuženih mjesta, ulazak u "okužene rijeke" i krajeve, ulazak u grad ljudi iz mjesta u kojima hara kuga. Od sanitarno-higijenskih mjera zabranjivao je: zagađivanje grada kožama i radom postolara, držanje svinja u gradu, pranje robe u lokvama te određivao gdje i kako treba baciti gradsko smeće. Posebno i strogo zabranjivao je pripremanje otrova od trava te u slučaju nastupanja smrti ili teških oštećenja odredio smrtnu kaznu spaljivanjem.

SAŽETAK

Korčulanski kodeks statutarnih propisa (iz 1214., 1265., 1271. i poslije) i Reformacija sadržavao je i zanimljive odredbe iz područja zdravstvene kulture Korčule toga vremena. U kategoriji mjera zaštite od širenja kuge zabranjivao je kontaktiranje s osobama iz okuženih mjesta, ulazak u "okužene rijeke" i krajeve izvan Korčule te ulazak u grad ljudi koji dolaze iz mjesta u kojima hara kuga. U kategoriji sanitarno-higijenskih mjera zabranjivao je zagađivanje grada poslovanjem postolara i poslovima u vezi s kožom, držanje svinja u gradu te pranje robe u lokvama i striktno određivao kako i gdje treba baciti gradsko smeće. Radi zaštite života i zdravlja ljudi od pripremanja otrova i trava, smatrao je teškim deliktom spremanje otrova od trava. Za slučaj da od toga nastupe teške posljedice (smrt, gubitak svijesti ili kojega uda) za počinitelje je određena kazna spaljivanja. Ako li pak nisu nastupile nikakve štetne posljedice, vrstu i mjeru kazne odmjerava knez po slobodnoj ocjeni. U slučaju bijega počinitelja, određen je trajni progon i zapljena cjelokupne imovine.

Ključne riječi: *povijest prava, srednjovjekovni statuti, povijest medicine, XIII. stoljeće, Korčula, Hrvatska*

---

²¹ Statut iz 1265., glava XII. (Korčulanski statut, 12.). Gotovo identičan propis postoji i u grupi propisa koji se pripisuju Statutu iz 1214., razlika je jedino u tome što se tamo umjesto kneza spominje kurija koja izriče kaznu po svom nahodenju ako nisu nastupile posljedice o kojima je riječ (Statut iz 1214., glava XVII., Korčulanski statut, 38.).